

A globális nemzetközi rendszer „új fizikája” - III. rész

Kategória: [2011. július - augusztus](#)

Írta: dr. Tarrósy István

Az alábbi, három részben közölt elemzésben Tarrósy István – Afrika-kutató, az Afrika tanulmányok című folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke - járja körül a témát és ad helyzetelemzést a gyorsan változó nagyvilágról.

5. Brazília és a dél-amerikai virtus

Brazília a „brazil csoda” időszakától (1968–1973) kezdve – leszámítva az 1990-es években történt visszaesést – folyamatosan fejlődik, és pragmatikus külpolitikájával mára az új globális rendszer egyik erős középhatalmának számít.

Nemzetközi megítélése nem csupán felértékelődően van, ahogyan arról többek írtak az elmúlt években, hanem megállíthatatlanul kerül be a latin-amerikai óriás a világ fő döntéshozatali testületeibe, fórumaira, tehát valójában kikerülhetetlenné válik a globális politikai és gazdasági térben. A nemrég leköszönt Lula elnök óriási vehemenciával fejlesztette tovább – sokakat ezzel meglepve – az elődje, Cardoso elnök által indított politikákat.

Lula külpolitikájának alapvető célkitűzése, ahogyan Lehoczki (2008) Harrist (2005) citálva fogalmazza meg, „egy tisztességes és méltányos kereskedelmen alapuló policentrikus világ, amelyhez új nemzetközi aktorok – köztük Dél-Amerika – szükségesek.” [1] Pólyi (2008) szerint e pragmatizmus alapja az 1920-as évektől folytatott geopolitikával foglalkozó kutatások és a stratégiákat előnyben részesítő gondolkodás. Ezekre alapozva Brazília mára képes volt annyira „fel nőni”, hogy mind kétoldalú kapcsolatait, mint a multilaterális relációkat markánsan – persze nagy részben – saját érdekeinek megfelelően tudja alakítani, de legalábbis tematizálni. Pólyi (2008) rávilágít, hogy az ország „kétoldalú alapon tovább erősítette kapcsolatait az Egyesült Államokkal, az EU meghatározó államaival, Japánnal, a BRIC tagjaival és a szomszédos dél-amerikai országokkal. Regionális szinten kiáll a Mercosur erősítése és bővítése (Venezuela) mellett, tető alá hozta a Dél-amerikai Nemzetek Unióját, folyik a stratégiai együttműködési megállapodás kidolgozása az Európai Unióval, s formálódik az afrikai és arab országok és Dél-Amerika együttműködése. Brazília aktív résztvevője a multilaterális fórumoknak és az ENSZ-békefenntartási akcióknak is.” [2] Miközben, láthatjuk, Brazília nem hanyagolja a jelenleg legerősebb hatalmi centrumokkal fenntartott kapcsolatainak ápolását, fejlesztését, határozott lépéseket tesz saját régiójában, valamint a Dél–Dél kapcsolati hálóban, régiókat átívelő módon – csakúgy, ahogyan azt Kínánál és Indiánál, mitöbb Japánnál is láttuk, így tehát semmiben nem különbözik tőlük – pozíciói megerősítése, hídfőállások kiépítése érdekében.

Ázsiai kapcsolatrendszerében nagyon sokáig Japán jelentette az első számú partnerséget. A mai napig Japánban nagyra értékelik a „brazil szálát”, hiszen Japán viszonylatában meglehetősen fontos a japán diaszpóra [3] bevonása a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésébe. Az 1970-es évek vége felé Brazília egyébként Japán második legfontosabb kereskedelmi partnerévé vált, melynek fő vonzerejét a brazil nyersanyagok jelentették. „A hidegháború végét követően Brazília nemzetközi politikájának újradefiniálásakor ... a korábbiakhoz képest nagyobb hangsúlyt kapott az ázsiai-csendes-óceáni térség, egyfelől sikeres gazdasági fejlődési modellként, másfelől komplementer gazdasági

lehetőségként”[4] – és ekkor még mindig Japán uralta a kapcsolatrendszert. Az 1994-es kínai-brazil stratégiai partneri megállapodást követően azonban fokozatosan veszített talajt a szigetország az egyre erősebb Kínával szemben.

Pedro Seabra (2010) szerint Lula legmeghatározóbb öröksége, hogy „Brazília pályára került”, jó úton halad annak érdekében, hogy belátható időn belül az új világrend egyik hatalmi pólusa legyen. A magát a Dél–Dél együttműködések egyik „zászlóshajójának” beállító dél-amerikai óriás azzal érvel, hogy „eljött az idő arra, hogy a globális arénában olyan szereplők jelenjenek meg, amelyek képesek új ötletekkel előállni”[5] a világ egészét illetően.

A brazil „új dinamizmus”, illetve a kínai és indiai politikai-gazdasági előretörés, továbbá a mindhármuk által „kijánlható” *alternatív fejlődési modell* – persze mindegyiknél külön-külön saját jellegzetességeikkel tarkítva – sok elemző szerint mára komoly fejtörést okoz a fejlett északi hatalmi képleteknek. Elsőként talán az EU eszmélt és a 2007 decemberében megrendezett lisszaboni EU–Afrika csúcson például olyan stratégiai dokumentumot fogadott el, amelyben lehetőséget kínál afrikai partnereinek a „háromszög együttműködésekre”, persze elsősorban Afrika–Európa relációban. Ami figyelmet igényel e lépés tükrében az éppen a nemzetközi viszonyok átrendeződése, merthisz, ahogyan Aning (2010) is fogalmaz, „a Kína–Afrika kapcsolatok intenzifikálódása politikai értelemben felértékelte Afrikát többek között az Afrika–EU dialógusban.”[6] Egy másik típusú háromszög-vizsgálat pedig figyelmünket visszatereli Brazíliára – Lehoczki (2008) szerint ugyanis „Kína megjelenése a hagyományos külkapcsolati rendszer durván egy évtizedes lassú átalakulási folyamatában találta Latin-Amerika államait; a hagyományos partnerek visszafogottabb jelenléte mellett korábbi (Japán), valamint jövőbeli potenciális (India) ázsiai partnerekkel kiegészülve Kína új pólust jelenthet.”[7]

6. Az afrikai terep és a pekingi konszenzus

„Miközben az Egyesült Államok szuperhatalmi pozíciói gyengülnek, Oroszországéi pedig feléledni látszanak, sok politikai elemző hangot ad azon véleményének, hogy a 21. század *Kína évszázada* lesz.”[8] Ez igen valószínű, csakhogy Kína „felemelkedésének” (egyik, ha nem a fő) terepe éppen Afrika, tehát lehet úgy érvelnünk, hogy ez az évszázad *vége* Afrika százada lesz. Persze Afrika számára egyáltalán nem mindegy, hogy Kína – és vele együtt a területein egyre több szerepet vállaló többi feltörekvő gazdaság, így például India és Brazília – Afrika számára mit hoz, és hogyan járul hozzá a helyi szintek valódi fejlődéséhez. Merthisz Afrika számára, akár az USA-ról, akár Kínáról beszélünk végül is csak az lehet érdekes, hogy a helyi társadalmak szintjén, azaz az emberek szintjén milyen hozzáadéka van bármilyen régi/új szereplő jelenlétének, ahogyan Hyden (1989) fogalmazza meg, miként öltenek testet a „társadalom egészére értelmezhető visszahatások.”[9]

Szemben a Bretton Woods-i intézményrendszer által képviselt, mára leáldozott *washingtoni konszenzussal*, Peking más utat követ, és más megoldást kínál a vele együttműködők számára: sem az egy kaptafára megszerkesztett javaslatokban, sem a gazdasági sokk terápiában nem hisz, továbbá azt vallja, hogy nem kell előírni másoknak, hogyan oldják meg problémáikat anélkül, hogy a receptet felíró (még inkább előíró és annak kiváltását elváró) valójában (meg)ismerné a valós helyi problémákat és a helyi közösségből azokra érkező megoldási javaslatokat.

Kína a fejlődést úgy képzei el, hogy igazságosan, békés úton éri el a magas szintű növekedést. Ramo (2004) szerint ez számos tradicionális elemnek, így például a privatizációnak és a szabad kereskedelemnek a fejtetejére állítását jelenti. Egy bizonyos: a „kínai út” egyszerre pragmatikus és ideologikus, részét képezi az ősi kínai filozófiára való reflektálás, amely nem igazán tesz különbséget teória és gyakorlat között. Az ősi tanok pedig egészen Konfuciuszig vezetnek. Az ő filozófiájának „szembeötlő vonása – és egyben minden kínai filozófia alapvonása – az emberre és a gyakorlati életre való irányultság. ... feltétlenül első helyre teszi az emberek boldogulását ... az embert sohasem elszigetelt egyednek, hanem mindig a család, a társadalom és az állam természetes összefüggésében látja.”[10] A *pekingi konszenzus* pedig mindezek jegyében azt a nézetet vallja, hogy a modernizáció felé vezető legmegfelelőbb út az a folyón való biztos átkelés, amikor egyik kőről a másikra lassan, de biztosan halad az ember – és nem egy egyszeri, sokszerű nagy ugrással oldja meg a feladatot. Úgy

beszél változásról, újdonságról és innovációról, hogy jelzi, szükség van egy alapvető váltásra a politikában is: a hatalmi politizálástól a morális politika felé kell haladni. Ez azonban ismételt nem újkeletű, hiszen a konfuciánus örökség szerves része. A konfuciánus „humanista” eszménykép a „tapasztalt, a világot és az embereket jól ismerő és a helyes mértéket mindenben megtartó bölcs. Szakadatlan önnevelés, erkölcsi komolyság minden téren és az emberekkel szembeni őszinteség teszi a nemes jellemet.”^[11]

A *pekingi konszenzus* Ramo érvelésében három elméleti tételre épül: 1. az első újrapozicionálja az innováció értékét. A legmarkánsabban élvonalbeli innovációra (például a száloptikára) van szükség a fejlődéshez, hogy olyan változást idézzünk elő, amely gyorsabban terjed, mint azok a problémák, amelyeket maga a változás hoz felszínre. 2. a második azt rögzíti, hogy tekintettel arra, hogy a káoszt felülről nem lehet menedzselni, egy sor új eszközre van szükség. E második tétel olyan fejlődési modellt követel, amely nem luxusként, hanem alapvető elvárásként kezeli a fenntarthatóságot és az egyenlőséget. 3. a harmadik egyfajta új biztonsági doktrínát jelöl azáltal, hogy az önmeghatározásra épít, és azt nyomatékosítja, hogy van esély – például összefogással – befolyásolni a hegemon hatalmakat, amelyek érezhetik annak a csábítását, hogy „rálépjenek a kisebbek lábujjára”. Kína felemelkedése világosan jelzi a nemzetközi rend átalakulásának új szakaszát. Ma „egyre döbbenetesebb technológiai ugrás kibontakozásának vagyunk a tanúi [Kínában], ami előrevetíti feltartóztatathatatlan gazdasági – s a további hatalmi – súlypont-átrendeződést [a nemzetközi rendszerben]. ... S ez még csak a kezdet, a „Nagy Sárkány” még messze van a teljes sebességtől.”^[12] Ramo megfontolásait lehet ugyan kritikával^[13] illetni, azok azonban „nem csökkentik a fejlődő világ számos [, egyre növekvő számú] országának lelkesedését a kínai tapasztalat, a kínai modell átvételét illetően.”^[14] Mindezen folyamatok egyik kitüntetett terepe Afrika, ahol magukon ez afrikaiakon múlik, kivel, hogyan szövetkeznek, kivel, milyen megállapodásokat kötnek – és ezek között Kína megmaradhat-e az egyik legbefolyásosabb partnernek. Ez azonban stratégiákon múlik. Kínának már van Afrika-stratégiája, de van-e a többieknek? Lehet-e valaha afrikai Kína-stratégiáról beszélnünk majd? De ha nem is összafrikairól, mert arra nem sok esély kínálkozik belátható időn belül, hiába az Afrikai Unió kerete és mindennemű próbálkozása, akkor egy-egy afrikai állam esetében lesz-e hosszú távon végig elemzett, felépített, eszközrendszerrel megtámogatott stratégia „Kínára vonatkozóan”? Ha nem, kétséges, hogy Afrikának valóban jó lesz a kínai jelenlét. És mindez ugyanúgy érvényes az összes többi hatalmi tétellel kapcsolatban.

7. Záró gondolatok

A kulcs tehát a hosszú távú stratégiai gondolkodás. Az új dinamikák abba az irányba és olyan területek felé mozgatják a globális arénát, és vele együtt minden szereplőjét, amely számos meglepetést tartogathat abban az esetben, ha az adott szereplő nincs kellően felkészülve, és nem gondolta át megfelelően, időben jó előre a lehetséges scenáriókat. Az ilyen típusú gondolkodás az ázsiai aktoroktól nem áll túlságosan messze, de magáévá tudják-e ezt tenni a többiek, a fejlett északiak, illetve a fejlődő déliek többsége – ez egy izgalmas vizsgálati terepe lehet a transznacionális kapcsolatok alakulásának az elkövetkező évtizedben.

Az Európai Unió úgy tűnik – annak ellenére, hogy az északi államok közül még mindig viszonylag gyorsan reagált – (csupán) követi mindezeket a változásokat – „követő”, lépést tartani igyekvő politikát fogalmazott meg, de nem feltétlen innovatív, sőt, ha kell, merész, de mindenképpen megnyerően proaktív álláspontot rögzített az elmúlt pár év során. Merészet, szemben akár Kínával vagy Brazíliával. Természetesen adódnak külpolitikai „melléfogások” az egyes szereplők részéről (ld. a brazil diplomácia „bakijait” például a Közel-Kelet vagy éppen Irán kapcsán), és persze vannak/lehetnek félelmek a Földünkre nehezedő globális környezeti kihívások tekintetében, továbbá nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a rendszer minden szereplője sérülékeny vagy azzá válhat. Mindenki tehát biztonságban akarja tudni magát – be akarja biztosítani magát, pl. az energiahordozók tekintetében, vagy az ENSZ Biztonsági Tanácsában – láthattuk Japán, India, Brazília is egytől-egyig oda igyekszik, állandó tagja akar lenni a tanácsnak. Egyre jobban látható és érezhető, hogy valójában mindenki függ valami vagy valaki mástól – ez a világ, ha tetszik, ha nem, már csak ilyen, a problémák már olyannyira globális természetűek, hogy mindenki valahol,

valamennyire rá van utalva másokra, és fordítva. Pont ebből fakadóan van szükség hosszú távú gondolkodásra, tervezésre és az ezekhez rendelt világos (egyben koherens és fegyelmezett) cselekvésre.

Az új, remélhetőleg valóban igazságosabb világrend felé vezető út ismét, most markánsabban ki lett jelölve, méghozzá a feltörekvő déliek által – az általuk keltett új dinamikák pedig éppen egy ilyen világrend felé mozgatják a rendszer egészét. Kérdés, hogy a vitathatatlanul „többpólusú világarchitektúra” [15] képes lesz-e meg is alkotni ezt a világrendet.

dr. Tarrósy István

-
- [1] Lehoczki Bernadett: *Latin-Amerika és Kína: a kapcsolatok új rendszere?* Ph.D. értekezés. BCE, Budapest, 2008. 180. o. Interneten elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/345/1/lehoczki_bernadett.pdf
- [2] Pólyi Csaba: Brazília regionális és nemzetközi szerepvállalásának erősödése. *Külügyi Szemle*. 2008/3. sz. ősz. 58. o.
- [3] E diaszpóra jelentőségéről ma már megoszlanak a japán vélemények. Sokan úgy vélekednek, hogy a sokadik generációs brazil-japánok már nem képesek betölteni azt a „kapocs” funkciót az anyaország és a választott ország között, amely a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének valóban kedvezne.
- [4] Lehoczki, 2008. 182. o.
- [5] Seabra, Pedro: Lula’s legacy to the world: Brazil on track. *Portuguese Journal of International Affairs*. Spring/Summer 2010. 57. o.
- [6] Aning, Kwesi: China and Africa: towards a new security relationship. In: Cheru, Fantu – Obi, Cyril (eds.): *The Rise of China and India in Africa. Challenges, opportunities and critical interventions*. Zed Books–NAI, London, 2010. 153-154. o.
- [7] Lehoczki, 2008. 202. o.
- [8] Nagy – Rácz, 2008. 73. o.
- [9] Hyden, Goran: Local Governance and Economic-Demographic Transition in Rural Africa. *Population and Development Review*. Vol. 15, Supplement: Rural Development and Population: Institutions and Policy, 1989. 194. o.
- [10] Störig, Hans Joachim: *A filozófia világtörténete*. Helikon Könyvkiadó, Budapest, 1997. 66. o.
- [11] Uo. 67. o.
- [12] Bárdi László: *Kína. A letűnt istenek birodalma*. Alexandra, Pécs, 2007. 230. o.
- [13] E kritikákat foglalja össze, egyben a washingtoni és a pekingi modelleket veti egybe Jordán Gyula. Ld. Jordán Gyula: Washingtoni konszenzus vs. pekingi konszenzus. *Kül-Világ*. VII. évf. 2010/2-3. sz. 60-80. o. Továbbá, részben e kérdést feszegeti Tarrósy István és Radics M. Péter Chris Aldennel lejegyzett interjúja, ld.: Az afrikaiakon is múlik. A kínai-afrikai együttműködés lehetőségei. In. *Afrika Tanulmányok*. 4. évf. 2010/1. sz. 22-23. o. Chris Alden *China in Africa* című művét magyar nyelven 2010-ben a Publikon Kiadó jelentette meg *Kína az afrikai kontinensen* címmel.
- [14] Jordán, 2010. 80. o.
- [15] Neszmélyi – Kusai – Pap, 2007. 125. o.

